

Lucia L. FIŠEROVÁ
Univerzita Tomáše Bati
Zlín

Výchova fotografa v meste duchov

Education photographer in ghost town

Vo svojom príspevku by som sa chcela zamerať na niektoré špecifiká teoretickej výuky fotografie a vystavovania, týkajúcej sa študentov *Ateliéru reklamní fotografie* v ojedinelom kontexte postindustriálneho mesta Zlína.

I. Mesto ako vizuálny vzorec modernity

Je z mnohých hľadísk príznačné, že *Ateliér reklamní fotografie* pôsobí práve v Zlíne, v bývalej metropole československého priemyslu, ktorú medzi svetovými vojnami preslávila fabrika Baťa. Osvietenému podnikateľovi Tomášovi Baťovi (1876–1932) sa v priebehu niekoľkých rokov podarilo vybudovať funkcionalistické mesto, v ktorom prevládal pravý uhol, hemžili sa robotníci, a ktorého skutočným centrom sa stala továreň. Popri premyslených stratégiách výroby obuvi a neskôr aj ďalších priemyselných výrobkov taktiež veľmi dobre chápal spoločenský dosah reklamy a filmu a spolu so svojim bratom položil základy vzdelávacích inštitúcií venujúcich sa týmto oblastiam¹. Po druhej svetovej vojne a znárodnení súkromných podnikov komunistickou stranou sa slávna éra firmy Baťa končí. Nové dejiny Zlína sa začínajú písať v 90. rokoch, kedy vzniká *Univerzita Tomáše Bati* a v roku 1997 aj *Ateliér reklamní fotografie*². Priemyslové mesto se mení na **univerzitné**.

¹ Po Baťových Školách práce, vznikajúcich v priebehu 20. a 30. rokov, to bola predovšetkým Baťova Škola umění, ktorú v roku 1939 založil už po smrti Tomáša Baťu jeho brat Jan Antonín.

² V ARF momentálne pôsobia: Prof. Mgr. Pavel Dias (1997–1998 a od r. 2005), MgA. Jana Dosoudilová (od r. 1997), RNDr. Petr Novotný (od r. 1998), doc. MgA. Jaroslav Prokop (od r.

Dnes je Zlín akýmsi „mestom duchov“, mestom, ktorého pôvodná urbanistická štruktúra nasmerovaná k továrni stratila zmysel; mestom, ktorého zamýšľané trajektórie už nefungujú. V jeho priestore zasadenom medzi zlínsku vrchovinu a Hostýnske vrchy sa však atraktívnym spôsobom spája aktuálna téma periférie a postindustriálneho priestoru, ako aj kolektívnej histórie a genia loci. Modernistická tradícia a poloha mimo hlavného diania určujú aj súčasnú podobu *Ateliéru reklamní fotografie*. Na rozdiel od ďalších 6 vysokoškolských inštitúcií, kde sa dá v Českej republike študovať fotografia, ARF nesídlí v meste plnom umeleckých pamiatok ani kultúrnych aktivít, akým je napríklad Praha. Viacmenej tiesnivá mestská lokalita na východe republiky vytvára špecificky zomknutý priestor pre štúdium, v ktorom študenti trávajú väčšinu dňa – v ateliéroch, pri počítačoch či na fotelkách zotrávajú často i do neskorých nočných hodín. Istým špecifikom môže byť aj úzka spolupráca ARF s inými odborníkmi, ako napríklad s ateliérmi grafického designu, marketingu, odevnej tvorby či obuvi. V tomto zmysle a kontexte tradície modernity môže Univerzita T. Bati vzdialene odkazovať k atmosfére nemeckého Bauhausu.

II. Model ideálneho absolventa

Dôležitá otázka, ktorú by si mala klásť každá vzdelávacia inštitúcia, znie: **kto je našim ideálnym absolventom?** Len takto totižto môže sformulovať výsledné smerovanie svojho programu i čiastkové kroky a rozhodnutia. Najpresnejšiou odpoveďou na túto otázku kladenú ARF by mohlo byť, že jeho ideálnym absolventom je **kreatívna umelecká osobnosť vybavená schopnosťami tvoriť aj v oblasti komercie**, teda nie komerčný fotograf, ktorý „je schopný“ robiť umenie. Aj keď sa rozdiel môže zdať len nepatrný, vnímam ho ako zásadný. Spôsobilosť „vytvárať umenie“ pre človeka, ktorý bol formovaný predovšetkým ako komerčný fotograf (teda autor so schopnosťou nápadite a technicky presvedčivo reagovať na zadanie klienta) s veľkou pravdepodobnosťou bude znamenať zase len reakciu na istú požiadavku. Tvorba, ktorá nemá isté intelektuálne či duchovné pozadie a nevyviera z akejsi bytostnej potreby, bude klzať po povrchu a maskovať sa aktuálne módnou formou. Naopak, „kreatívna umelecká osobnosť“, teda autor s vycizelovanou vizuálnou vnímavosťou, s mentálnym presahom a s istou duchovnou kultivovanosťou, ako aj s remeselnou a technologickou zručnosťou, je vždy schopný „odskočiť si“ ku komerčnej zakázke. Pri tejto práci môže ďalej čerpať

1999), MgA. Jan Jindra (od r. 2002), MgA. Lubomír Ančinec (od r. 2005), Mgr. Lucia Fišerová (od r. 2007), Mgr. Anna Maximová (od r. 2010). Pedagogovia, ktorí v ARF pôsobili v minulosti: Mgr. Pavel Kosek (1997), Mgr. MgA. Tomáš Pospěch (1997–2007), Mgr. Jana Smahelová (1997–2003), Jan Regal (1997–2006), Mgr. Jiří Víšek (1998–1999), MgA. Tomáš Dvořák (2001–2003), Ing. Roman Sejkot (2003–2004).

z vlastnej autorskej tvorby a súčasne môže výrazové prostriedky využívané primárne v užitej oblasti (ostré svietenie bleskom, produkčne náročné scény, zložitá inscenácia, dôraz na detail, technická brilantnosť či starostlivá postprodukcia) využiť pri artikulácii vlastných umeleckých vízií.

Za mimoriadne podstatný pokladám fakt, že komplexnosť študentovej osobnosti by mala zahrňovať rozvoj nielen v praktickej oblasti (zvládnutie technológie a odskúšanie si celej „žánrovej stupnice“), ale aj v oblasti teoretickej. Študent by mal **poznať dejiny svojho média, zásadné teoretické otázky a pojmy z jeho histórie i súčasnosti, mal by dokázať čítať „jazyk“ fotografie, analyzovať fotografický obraz i recenzovať výstavu, mal by byť schopný verbálnej reflexie svojho diela a orientovať sa aj v galerijnej prevádzke a celkovo v kultúrnom marketingu**. Práve rozšírenie týchto znalostí a schopností podľa môjho názoru formuje v maximálnej miere študentovu vizuálnu senzitivitu, a tým i prehľbuje možnosti jeho kreativity.

Študenti niekedy argumentujú slovami, že nie sú teoretici ani kurátori, že nevládnu slovom ani manažerskými schopnosťami, preto od nich pedagóg nemá právo požadovať textové explikácie ani organizačné práce súviace s produkciou výstavy. Tento postoj je však veľmi mylný. Predovšetkým – fotograf, viac ako akýkoľvek iný umelec, pracuje hlavou. Jeho skutočnou činnosťou je tvorba myšlienkového konceptu obrazu (zmačknutie spúšte je len záverečné gesto), preto by mal byť schopný svoju predstavu o fotografii obsiahnuť i verbálne. Po slovnom ujasnení si koncepcie je autor kompetentný diskutovať a konzultovať svoje fotografie a čeliť tak možným protiargumentom, ktoré bývajú neskôr vznesené skúšobnou komisiou a následne teoretickou a diváckou obcou. Pokladáme za veľmi plodné, aby študent neustále svoj autorský postoj spochybňoval, sám pred sebou ho napádal a súčasne obhajoval, podroboval ho kritickej analýze. Rozvíjanie myslenia o obraze a slovná konfrontácia s publikom autora v jeho tvorbe posúva ďalej. Neopomenuteľný význam prisudzujeme i tzv. „*artist statementu*“ – autorskému textu, ktorý sprevádza dielo na jeho púti galerijnými inštitúciami a uľahčuje komunikáciu kurátorov a následne divákov s dielom. Od verbálnej schopnosti autora závisí spravidla i ďalšia medializácia diela, do veľkej miery jeho úspech a v konečnom dôsledku i predajnosť.

S týmto postojom súvisí i dôraz, ktorý popri praktickej (fotografickej) bakalárskej a diplomovej práci kladieme na kvalitné vypracovanie **práce teoretickej**. Pri formuláciách tém sa pokúšame so študentami hľadať také, ktoré jednak súznia s ich umeleckou tvorbou, ale zároveň sa vzťahujú k doposiaľ neprebádaným oblastiam na poli teórie fotografie, dejín fotografie a kultúrnych či vizuálnych štúdií³. Významnou časťou obhajoby je i 25 minútová prednáška

³ Napríklad: *Smrt ve fotografii; Kytka – historie a současnost zobrazení rostliny ve fotografii; Paměť rodiny: současná recyklace a postprodukce v rodinné fotografii; Turismus ve fotografii;*

na tému práce s rozsiahlou obrazovou prílohou. Máme skúsenosť, že v momente, keď sa študent stáva odborníkom na nejakú úzku oblasť, stúpa jeho odborné sebavedomie, čo sa väčšinou prejaví suverénnejším pohybom na umeleckej scéne a presvedčivejšou prezentáciou vlastnej tvorby.

V predchádzajúcej časti sme sa pokúsili načrtnúť urbanisticko-sociologický kontext Zlína, značne definujúci, až determinujúci, každodennú vizuálnu skúsenosť študentov nášho ateliéru. Ďalej sme sa snažili ozrejmiť dôvody, prečo je podľa nás dôležité vzdelávať umelca ako po praktickej, tak i po teoretickej stránke, učiť ho verbálne reflektovať svoje dielo i analyzovať vizuálny a textový materiál v rámci súvislejších literárnych celkov. Takisto sme si vymedzili „ideálneho“ absolventa nášho fotografického ateliéru. V ďalšej časti príspevku sa budeme venovať konkrétnej náplni výuky, ktorá má túto kreatívnu osobnosť vyformovať.

III. Ústredné versus marginálne alebo váha malých dejín

Cieľom programu *bakalárskeho štúdia* ARF je osvojiť si základné fotografické technologické postupy a odskúšať si všetky žánre. Popri cvičeniach je v rámci semestru zvláštna pozornosť venovaná voľnému semestrálnemu súboru, ktorý býva zadávaný na ľubovoľnú alebo len zľahka naznačenú tému. Počas prvého roka je v rámci ateliérových cvičení kladený dôraz na technickú a analógovú fotografiu predmetov a zátišia, v druhom ročníku sa študenti posúvajú k človeku a jeho tvári a telu (portrét a akt), ktorého výstupom je fotografická knižná publikácia. So záujmom o človeka logicky prichádza záujem o jeho prostredie, a to cez krajinu a architektúru. V treťom ročníku je žánrová paleta doplnená o módu, dokument či filmový plagát. Dvojročné *magisterské štúdium* počíta s nadobudnutou vizuálnou i mentálnou skúsenosťou bakalárskeho štúdia a zdôrazňuje samostatnú autorskú výpoveď spolu s jej výstavnou prezentáciou. Cvičení je menej a sú špecifickejšie, často s aplikovaným využitím (luxusná fotografia, ilustrácia literatúry, pocta autorovi, politická či sociálna kampaň, kalendár...) Témy semestrálnych prác sú definované sofistikovanejšie s nutnosťou štúdia teoretickej literatúry z oblasti súčasných vizuálnych problematík.

Praktické zoznamovanie sa s vôňou tmavej komory, stavbou fotoaparátu či zariadením fotografického ateliéru ide od prvého dňa ruka v ruke s teoretickou reflexiou fotografie odohrávajúcou sa predovšetkým v rámci predmetu *Dejiny fotografie I. – VI.*, na ktorý v magisterskom štúdiu nadväzuje predmet *Súčasná tendencia fotografie I. – III.* Zmyslom oboch dopĺňajúcich sa predmetov však nie

je len priblížiť základnú terminológiu a predstaviť hlavné vývojové etapy fotografie s dôrazom na „overené“ a zvučné mená. Hlavnou myšlienkou teoretického programu je **ukázať kontinuitnosť fotografie nie výlučne ako umeleckého média, ale predovšetkým ako média vizuálneho a ukotviť fotografiu v spoločenskom kontexte**. Domnievame sa, že len plné pochopenie postavenia, funkcie a následnej interpretácie fotografického obrazu v histórii, ale hlavne v súčasnosti, dokáže vytvoriť živnú pôdu pre aktívnu umeleckú činnosť študenta. Aj z tohoto dôvodu sa vo výuke predmetu *Dejiny fotografie I. – II.* už študenti prvého ročníka stretávajú i s najnovšími trendmi, s aktuálnymi kauzami a mienkotvornými výstavami, napriek tomu, že ich ťažiskovou oblasťou je fotografia 19. storočia. Túto časovú difúziu umožňuje špecifická štruktúra týchto prednášok, ktorá do veľkej miery popiera lineárne chronologické rozprávanie o dejinách v prospech tematického, ahistorického, prierezového modelu. V rámci tohoto modelu pedagóg sleduje konkrétny motív **v umeleckej fotografii**, ale súčasne i v kontexte **výtvarného umenia** (historické maliarstvo, súčasné umenie) i v **neumeleckej vizualite** (fotografia reklamná, bulvárna, amatérska, vedecká...). Týmto spôsobom sa tradičnej línii „veľkých dejín fotografie“ vytvorí širší kontext (akési jej „malé dejiny“), ukazujúce jednak obrovský vplyv výtvarného umenia a subtílnych väzieb maľba – fotografia, ktoré boli a sú obojstranné, a jednak zásadné sociálne teritórium bežných užívateľov fotografie, ktorí po nej siahajú z určitej vnútornej nástojčivosti (či už osobnej alebo pracovnej), nútiacej neustále vytvárať obrazy. Za nepostrádateľnú súčasť niekoľkohodinových prednáškových blokov považujeme i interakciu študentov, ktorí si na každé stretnutie pripravujú svoje príspevky. Tými bývajú podľa aktuálnych zadaní prezentácie obľúbených málo známych autorov, obsahové a formálne analýzy konkrétnych fotografií či obľúbené cvičenie tzv. „bulvár“, kde študenti sondujú určité vizuálne javy z oblasti mimoumeleckej fotografie, pričom ich interpretujú a vkladajú do nových, širších súvislostí. Mladí autori sa týmto spôsobom učia vizuálnej citlivosti a súčasne potrebnej schopnosti pomenúvať kultúrne fenomény.

Študenti magisterského programu neskôr v *Súčasných tendenciách fotografie* pracujú na zložitejších zadaniach: píšú recenzie navštívených výstav či referujú o prečítaných textoch z oblasti teórie fotografie. Okruh dostupných informácií sa snažíme rozšíriť špeciálnym programom prednášok a workshopov externých hostí z oblasti umenia, fotografie, sociológie kultúry, estetiky a teórie fotografie či trhu s umením. Tento program sa stal už takmer neoddeliteľnou súčasťou výuky. Študenti majú jedinečnú možnosť autentickej konfrontácie s významnou osobnosťou a taktiež možnosť prehĺbiť diskusiu k úzko špecifickému problému, čo na bežných hodinách nie je dost' dobre možné. Tento model výuky sa osvedčil ako obzvlášť prínosný a pre študentov inšpiratívny. Predstavovanie diela jednotlivých autorských osobností im odkrýva zaujímavé súvislosti a učí

ich schopnosti seba prezentácie, pohľady na fotografiu z iných oborov im zase ponúkajú dovedy nepoznané interpretačné rámce.

IV. Diskurz výstavy

Okrem fotografovania a teoretickej reflexie má práca umelca, a tým aj naša výuka, ešte jeden nepostrádateľný rozmer, ktorým je výstavná prezentácia jeho tvorby, zahrňujúca **adjustáciu fotografií, výber výstavného priestoru, inštaláciu a následnú medializáciu výstavy**. Táto, tak často podceňovaná a marginalizovaná oblasť, mylne prisudzovaná výlučne teoretikom a kurátorom, často tvorí (predovšetkým v prípade fotografie) značnú časť úspechu alebo neúspechu vystavovaného diela. Preto sú do teoretickej výuky systematicky zaradované cvičenia venujúce sa stavbe súboru (selekcia, usporiadanie fotografií v línii či priestore steny), adjustácii (voľba formátu, veľkosti, vhodnosť rámu či inej podložky) a inštalácii (genius loci, komunikácia priestoru s fotografiami a fotografií navzájom, umiestnenie fotografií vo vzťahu k priestoru či stene). Návštevník galérie totiž nevníma len jednotlivú fotografiu, ale celkový nový kontext, ktorý každému jednému dielu predáva svoj zmysel a opodstatnenie. Porozumieť jazyku výstavy, poť ažmo kurátorskej optike, je preto v bytostnom záujme každého autora. Len s vedomím možných väzieb dokáže stanoviť požiadavky ako zaobchádzať s dielom a za akých okolností ho vystaviť tak, aby dosiahlo cielený efekt. Konštruktívny dialóg medzi umelcom a kurátorom je východiskovým bodom každej úspešnej výstavy.

Úlohu kurátora si študenti, koniec-koncov, majú možnosť v priebehu magisterského štúdia odskúšať niekoľkokrát. Vo štvrtom ročníku koncipujú pre študentov bakalárskeho štúdia témy semestrálnych prác, ktoré následne vedú a na konci roku z nich pripravujú výslednú výstavu. Jednou z podmienok ukončenia magisterského štúdia je i **vlastná autorská výstava** v zavedenej galérii so všetkými patričnými textami, ohlasmi v tlači a kurátorom. Nemalou súčasťou celého procesu je aj medializácia projektu. Príprava študentov v tejto oblasti spočíva okrem iného i v cvičení „reprezentatívne portfólio“, ktorým sa behom štúdia i po skončení školy ďalej prezentujú v komunikácii s galeristami a kurátormi. Okrem selekcie fotografií a štrukturovaného CV sú neoddeliteľnou súčasťou portfólia už spomínané „artist's statements“, písanie ktorých študenti trénujú počas celých piatich rokov. Výsledné textové útvary sa následne učia transformovať do tlačových správ, ktoré sú zase komunikátorom medzi autorom, galériou a diváckou verejnosťou. Mladí autori absolvujú taktiež základnú výuku v oblasti grafického designu, ktorá im pomôže pri tvorbe pozvánok či plagátov, rozširovaných predovšetkým po sociálnych sieťach. Špecifickou formou skĺbenia obrazovej časti, textovej informácie a aktuálneho grafického designu

bude pripravovaná **knižná edícia** predstavujúca monografické diela najlepších absolventov *Ateliéru reklamní fotografie Photogether.org*.

Lepšiemu porozumeniu jazyku výstavy pomáhajú organizované návštevy výstav, galérií a fotografických festivalov s lektorským výkladom po celej Európe, ktorých súčasťou je i fotografická dokumentácia najnovších trendov výstavných metodík a praktík, ktorú zabezpečujú študenti. Pred tromi rokmi sa ARF podarilo založiť v podzemí budovy zlínskej polikliniky **galériu Photogether**, kde sa okrem regulérnych výstav prezentujú aj bakalárske a diplomové práce. O chod galérie sa starajú študenti a absolventi. Ide o atraktívny „alternatívny“ priestor, ktorý poskytuje mnoho inštalčných možností, čo ja zaujímavé pre kurátorské semináre.

Znakom post-industriálneho mesta, akým je Zlín, sú síce logické, ale umelo vykonštruované priestorové vzťahy, neľudského charakteru, čo dobre ilustruje „americké“ označenie jednotlivých továrenských budov dvojmiestnymi číslami prizrádzujúcimi polohu v osiach sever/juh a východ/západ. Mechanická repetícia štandardného zlínskeho modulu 6,15 m x 6,15 m v konštrukcii železobetónového skeletu funkcionalistických stavieb návštevníka mesta vizuálne otupuje a nanucuje permanentnú ilúziu „už videného“. No Zlín neposkytuje študentom fotografie len tiesnivú obrazovú kulisu, ktorú sa vedome či podvedome snažia spracovať. Mesto sa podivuhodne otvára – prázdnymi schránkami továrenských budov prefukuje čas a umelca priam núti tvorivo vstúpiť do tohto priestoru a využiť jeho potenciál obrovskej výstavnej siene. Poskytnutie týchto heterotypických priestranstiev na krátkodobé výstavy je jedna z najzaujímavejších zlínskych výziev. Energia mesta sa tak cez fotografa a jeho dielo navracia tam, odiaľ bola vyslaná.

Summary

In my text, I focus on some specificities of theoretical education and exhibiting of photography, relating to the students of Studio of Advertising Photography FMK UTB in a specific context of post-industrial Zlín. At the beginning I try to outline the urban-sociological context of the city, defining and determining everyday visual experience of our students. I also try to clarify the reasons why we believe it is important to educate the artist on the practical as well as on the theoretical level. Due to this occasion, I define the “ideal” graduate of our Studio: **It should be a creative art personality with supplementary abilities in the field of commerce, not just a commercial photographer, who “is able to” make art.** Students should know the history of their medium, major theoretical issues and concepts of the history and present, they should be able to read the “language” of photographs, to analyse the photographic image and to review the artistic exhibition, they should be able of verbal reflection of their work and orient themselves in the gallery working and the overall cultural marketing.

The next part of the text deals with the form of the theoretical teaching. I refer to the main idea of our theory program, which is **to show the continuity of photography not only as an artistic medium, but especially as a visual medium, and to anchor a picture in a social context.** In the model used for learning, the teacher follows up the particular theme in the artistic photog-

raphy, but also in the context of visual arts (historical painting, contemporary art) and in non-arts visibility (amateur, scientific, advertising photography...). The end of the article is devoted to the importance of the issue of exhibiting – and more specifically in industrial environment, which are typical for Zlín. I mention also the existence of a Photogether gallery that works in the space under Zlín Polyclinic and it is managed and led by students and graduates of Studio.

Keywords: photography, exhibition, visual phenomenon, verbal reflection, social context, analysis, interpretation, commerce, creativity, art, non-artistic visibility, alternative spaces, medialisation.

1. Nora Saporová, Pedagógovia ARF, 2012

2. Galéria Photogether, Zlín, 2010

3. Galéria Photogether, Zlín, 2010

4. Vendula Knopová,
Interpretujeme, 2012

5. Milan Bureš, Vendula, 2011

6. Peter Pikulík, Bakchus, 2012

7. Šárka Petermannová, Pocta Timu Walkerovi, 2012

8. Eliška Kyselková, Katarína Tánová, Homage to Monica Cook, 2012